

บทความออนไลน์

มูลบทบรรพกิจ แบบเรียนหลวงเล่มแรกในสมัย รัตนโกสินทร์

การปฏิรูปการศึกษา และการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นครั้งแรกในสยาม

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงมีพระราชปณิธานที่จะทรงปรับปรุงประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมนานาอารยประเทศในทุกๆ ด้าน รวมไปถึงการให้ความสำคัญกับการปฏิรูปการศึกษา ดังทรงมีพระราชดำรัสว่า

แบบเรียนหลวง

แบบเรียนภาษาไทยเท่าที่ปรากฏหลักฐานขึ้นครั้งแรกในสมัยอยุธยา รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชชื่อว่า จินตามณี ตำราว่าด้วยระเบียบทางภาษาไทย แต่งโดยพระโหราธิบดี ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ มีแบบเรียนภาษาไทยเท่าที่พบ 3 เล่ม ประกอบด้วย ประถม ก กา ประถมมาลา สันนิษฐานว่าแต่งในสมัยรัชกาล

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ ARIT NPRU

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 และอักษรนิติ ซึ่งสันนิษฐานว่าแต่งขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4

ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นนั้น จึงทรงให้พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เรียบเรียงแบบเรียนหลวงขึ้น 1 ชุด ประกอบด้วยหนังสือจำนวน 5 เล่ม คือ มูลบทบรรพกิจ วาหะนิตินิกร อักษรประโยค สังกโยคพิธาน พิศาลการันต์ และภายหลังจึงได้เรียบเรียงเพิ่มอีกหนึ่งเรื่อง คือ ไวพจน์พิจารณ์ รวมเป็น 6 เล่ม เมื่อแล้วเสร็จ พระเจ้าราชวรวงศ์เธอกรมหมื่นอักษรสาสนโสภณจึงได้นำต้นฉบับดังกล่าวขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ พระที่นั่งแอมระราชฤดี และโปรดเกล้าฯ ให้ลงพิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวัง จำนวน 2,000 ฉบับ โดยมีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อไว้สำหรับเป็นแบบให้กุลบุตรศึกษาเรียนหนังสือไทย เป็นเครื่องเรื่องปัญญา ให้ได้ความฉลาดรู้ใช้อักษรแลไม่เอนโก ให้ถูกถ้วนชำนาญชัดเจน กว้างขวางเป็นคุณแก่ราชการสืบไป¹

ตำราชุดนี้นับได้ว่าเป็นแบบเรียนภาษาไทยเบื้องต้นอย่างเป็นทางการที่มีการเรียบเรียงขึ้นและกำหนดให้ใช้อย่างแพร่หลาย เมื่อมีการสอบไล่หนังสือไทยครั้งแรกใน พ.ศ.2427 ก็กำหนดให้ศึกษาจากแบบเรียนดังกล่าวนี้ ดังประกาศการเรียนหนังสือสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งออก ณ วันศุกร์ เดือนสามขึ้นสองค่ำ ปีระกา สัปตศก จุลศักราช 1247

มูลบทบรรพกิจ แบบเรียนภาษาไทยเบื้องต้นเพื่อการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง

หนังสือแบบเล่าเรียนหลวงดังกล่าวนี้ เข้าใจกันว่าพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) อาจจะได้เค้าโครงมาจาก จินตามณี โดยคำว่า มูลบท ใต้ใช้เรียกเป็นชื่อย่อของตำราเรียนทั้งห้าตอนนี้ ในเนื้อเรื่องแต่ละตอนจะมีเนื้อความสอนวิธีอ่าน และเขียนหนังสือไทย โดยหนังสือทั้ง 6 เล่ม ประกอบด้วย

มูลบทบรรพกิจ ว่าด้วย สระ และพยัญชนะ

วาหะนิตินิกร ว่าด้วย อักษรนำ

อักษรประโยค ว่าด้วย อักษรควบและการใช้บุรพบท กับ แก่ แต่ ต่อ

สังโยคพิธาน ว่าด้วย พยัญชนะที่สะกดในมาตราแม่กน กก กด กบ

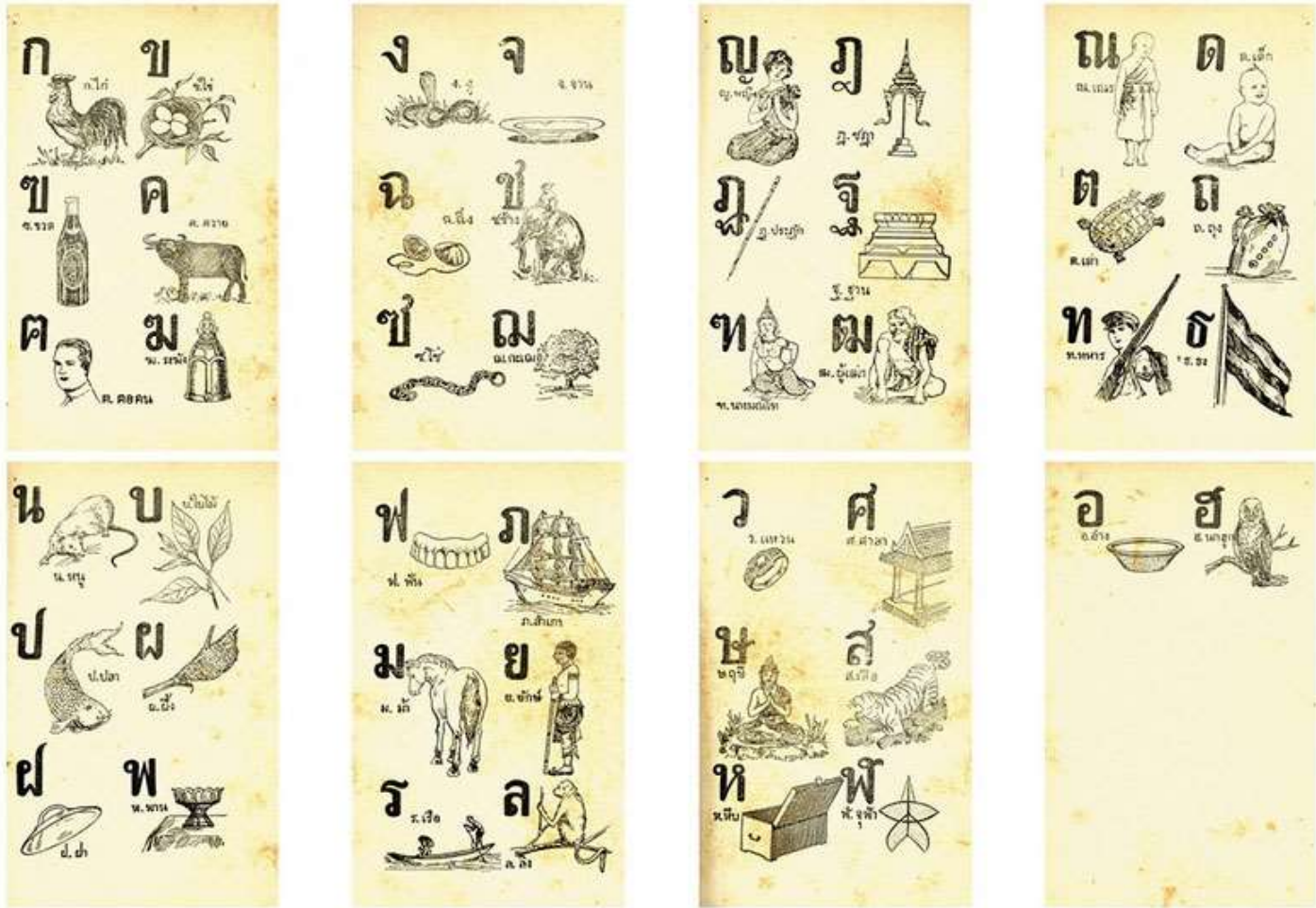
ไวพจน์พิจารณ์ ว่าด้วย คำพ้องเสียง

พิศาลการันต์ ว่าด้วยการใช้การันต์และการใช้วรรณยุกต์ ตรี จัตวา และไม่ไต่คู้

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ ARIT NPRU

เนื้อหาของมุลบทบรรพกิจประกอบด้วย ปกนอกที่บอกข้อมูลรายละเอียดการพิมพ์ ถัดมามีภาพประกอบ 3 ส่วน ส่วนแรก คือภาพของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ผู้แต่ง ส่วนที่สอง เป็นชุดพยัญชนะ 44 ตัว ก-ฮ พร้อมรูปภาพประกอบ ส่วนที่สาม เป็นภาพตัวพิมพ์พยัญชนะทั้ง 44 ตัวเรียงกันอีกครั้ง โดยแบ่งเป็นวรรค คือ ก-ง/จ-ญ/ฎ-ณ/ต-พ และเศษวรรค ภ-ฮ เนื้อหาต่อมาคือที่มาของแบบเรียน ตามด้วยบทนำเป็นโคลงสี่สุภาพจำนวน 10 บท กล่าวถึงวัตถุประสงค์และบทไหว้ครู

ตามด้วยเนื้อหาในแบบเรียนว่าด้วย สระ และพยัญชนะ เรียงพยัญชนะตามวรรคโดยเรียกว่าตอน แบ่งเป็น ตอน ก 7 ตอน จ 6 ตอน ฎ 6 ตอน ด 6 ตอน บ 8 ตอน ย 11 รวมเป็น 44 ตัวนี้ รวมเข้ากับสระเรียกว่าอักษร ต่อไป กล่าวถึงอักษรสูง อักษรกลาง และอักษรต่ำ เครื่องหมายต่างๆ และชื่อรูปสระ เช่น “สระ อา คือลากข้าง ... สระ เอ คือไม้หน้าอันหนึ่ง สระแอ คือไม้หน้าสองอัน”

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ ARIT NPRU

ต่อไปเป็นการประสมพยัญชนะกลุ่มอักษรสูงกับสระให้อ่านไปจนครบทุกตัว แล้วให้ผันอักษรมีคำอธิบายสั้นๆ เมื่อผู้เรียนประสมพยัญชนะและสระในมาตราต่างๆ จนครบพยัญชนะแล้ว ก็ผันวรรณยุกต์ตามแบบอักษรสามหมู่จนครบอักษรทั้งหมด แล้วจึงต่อด้วยไม้ม้วน ไม้มลาย และอักษรนำ

พออ่านคล่องแต่ละมาตราแล้วจึงให้อ่านกาพย์พระไชยสุริยาตรงตามมาตรานั้นๆ เรียกว่า “คำกลอนสำหรับสอนอ่านเทียบ” ซึ่งทุกคำเป็นการผสมพยัญชนะกับสระเท่านั้น เมื่อมีการผสมแบบนี้เรียกว่า แม่ ก.กา แต่ถ้ามืดัวสะกดตั้งแต่แม่ กก จนถึงแม่เกย ก็จะมีคำอ่านเทียบเป็นแม่เป็นหมวดไปอีกจนจบเรื่องพระไชยสุริยา

ที่มา <https://www.tkpark.or.th/tha>

